

DISSERTATIONES

KIREPÜLT MÉHRAJ ÉS POLGÁRI JOG

NAVRATYIL ZOLTÁN
egyetemi tanársegéd (PPKE JÁK)

I. A több változatban is fennmaradt monda szerint Szent Ambrust csecsemőkorában egy kirepült méhraj zsongta körül, amikor házuk udvarán aludt. A méhek a bölcsőjére telepedtek, s teljesen ellepték a gyermeket. Anyja rémülten kiáltott föl: „Ha ez a kisdéd életben marad, nagy ember lesz belőle!” De a kicsi Ambrust egyetlen méhecske sem szúrta meg és semmi baja sem esett. Anyja jóslata pedig bevált: a gyermekből valóban nagy ember, Milánó püspöke, és remek szónok lett, ezért is nevezték őt mézajkú prédikátornak, s e legenda miatt lett ő a méhészek védőszentje.

Minden társadalmi korszak megkülönböztetett figyelemmel viseltetett a méhek és munkájuk nyomán előállított méz iránt – ezt mi sem bizonyítja jobban, mint Szent Ambrus legendája, és a méz, mint a szónoki képesség és bölcsesség szimbóluma a görög-római hagyományban, továbbá a reánk maradt szokások, mitológiai történetek, néprajzi megfigyelések, s a költészet egy-egy remeke. Ez alól a jog sem volt kivétel, az sem maradt közömbös a méhekkel kapcsolatos eseményeket illetően, s hatályos polgári jogunkban is ott a szabály: „*Ha a tulajdonos a kirepült méhraját két napon belül nem fogja be, azon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet.*”¹ A jog is végigkísérte a méhekkel összefüggő jelenségek vizsgálatát, s – ahogy hatályos polgári jogunk is tükrözi – mindig kitüntetett szerep jutott e kérdésben a tulajdonszerzésnek. Ilyen szabályt már a római jog is ismert, s várhatóan az új Ptk. koncepciója is fenntartja a jelenleg hatályossal megegyező tartalommal.²

De vajon milyen életviszonyok húzódnak meg a háttérben? És hogyan kell mindent elképzelni?

A szabályozás indokát egy egész egyszerű és természetes folyamat adja: a rajzás. Ez egy adott méhcsalád szaporodásával összefüggő jelenség. Előfordul, hogy az egy kaptárban lévő méhcsaládon belül megbomlik az egyensúly a különböző korú méhek

¹ 1960. évi 11. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról (Ptk.), 22. §.

² Vö. pl. Inst. II. 1, 14.; MENYHÁRD ATTILA: Tulajdonjog. In VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest: Complex Kiadó, 2008, 637.

száma, s ebből fakadóan a szigorú munkamegosztás között.³ Ekkor a dologtalan méhek új anyát (anyákat) kezdenek nevelni, ezzel egyidejűleg viszont a régit elhanyagolják, s tekintettel arra, hogy egy családban csak egy anya lehet, vagy a régi, vagy a felnevelt új anyának el kell hagynia a kaptárt. Magyarul, a dologtalan méhek unaloműzés gyanánt egy jól előkészített palotaforradalmat hajtanak végre. Az ilyenkor a kaptár elhagyására kénytelen királynő azonban nincs egyedül – érvényesül az oszd meg és uralkodj elve –, kirepülése a család dolgozó méheinek egy részével történik, mondhatjuk, a saját alattvalóival. A kaptárból ilyen módon távozó méheket nevezzük – jogi relevanciája tekintetében is – kirepült méhrajnak, ez egy teljesen új méhcsalád lesz, ami igen gyorsan megszervezi saját társadalmi-családi struktúráját. Kirepülés után általában valahol a méhészet közelében megtelepednek – tehát túl messzire nem mennek –, s akár fűrtöket alkotva várják, hogy a közben útnak indult felderítő méhek találjanak valamilyen új otthont (odút, üres kaptárt, stb.), ahová az egész család beköltözhet. Ez a jelenség – a kirajzás és az új otthon megtalálása – nem tart sokáig, egy nap alatt általában mindig lezajlik, de akár egy-két órán belül is vége lehet.⁴ Valószínűleg a természet e játékának lett részese Szent Ambrus is a mondában, mikor éppen bölcsőjére telepedett a kirepült raj, ahonnét rövid időn belül tovább is állt.

Érdemes továbbá megjegyezni, hogy a tapasztalt méhészt különféle eszközökkel csökkenteni tudja a rajzás veszélyét,⁵ például a család megosztásával, de egyéb tényezőkkel is lehet befolyásolni.⁶ A méhészetekben nem igazán kedvelt jelenség, többek között azért, mert a rajzó család nem dolgozik, továbbá a kirajzott csapat befogása külön gondot okoz, s nem is biztos, hogy sikerül. A természetes úton való túlszaporodást mesterségesen igyekeznek a méhészetek irányítani, s lehetőség van mesterséges úton történő méhanya-nevelésre is.⁷ Mindezek ellenére a rajzás előfordul. Amennyiben megtörténik, s a méhészt időben észreveszi, akkor a kirepült rajt befogja. A befogás általában úgy történik, hogy a méhészt a méhrajfűrt alá egy zsákot tesz, s a méheket belerázza, majd kaptárba telepíti. Ha a méhraj nehezen hozzáférhető helyen telepszik meg, akkor lehetséges olyan módszer, hogy a méhészt ún. fiasítással léppel üres kaptárba csalogatja őket,⁸ de egyéb megoldások is elképzelhetők. Ha a raj a méhészt saját telkén telepedett meg, probléma nincsen. Egyéb esetben jöhet figyelembe a polgári jogi szabály, aminek gyakorlati hátterét tekintve fontos tudni, hogy a kirepült méhraj befogását méhészt fogja végezni, vagy annak tulajdonosa, vagy esetleg a szomszédos méhészetből valaki, attól függetlenül, hogy a raj hol telepedett meg. Ugyanakkor a gyakorlatban a befogó méhészt nem szívesen viszi be a saját állományába az idegen és esetleg ismeretlen rajt, hi-

³ MARK L. WINSTON: *The Biology of the Honey Bee*. Cambridge: Harvard University Press, 1991, 91–92.

⁴ Ld. részletesen RUFF JÁNOS: *A méhészmester könyve*. Budapest: Magyar Agrárkamara–Szaktudás Kiadó Ház, 2007, 53.; WINSTON i. m. 181–197.

⁵ RUFF i. m. 67.

⁶ DIANA SAMMATARO–ALPHONSE AVITABILE: *The Beekeeper's Handbook*. Cornell University Press, 1998, 108.

⁷ RUFF i. m. 108–114.; C. P. DADANT: *First Lessons in Beekeeping*. Kessinger Publishing's Rare Reprints, 2004, 92–97.

⁸ RUFF i. m. 68–69.; SAMMATARO–AVITABILE i. m. 109.

szen a méhbetegségek kockázata kihat a kereskedelmi forgalomba szánt méz minőségére is.

Mindez azonban számos jogi kérdést felvet, ami a hatályos – egymondatos – polgári jogi szabályból nem vezethető le kellő bizonyossággal.

II. A hatályos polgári jogi rendelkezéshez érdekes adalékokkal szolgálhat, ha pillantást vetünk a téma magyar magánjog-történeti hátterére. A mezőgazdaságról és mezőrendésről szóló 1894. évi törvényünk 59. §-a kimondta: „Kirepült méhraját a tulajdonos, ha a keresést nyomban eszközli, másnak telkén, szükség esetén a községi előljáróság közbejötté mellett is keresheti és elfoghatja, tartozik azonban a netán okozott károkat megtéríteni. Ha a méhraj tulajdonosa raját két nap alatt nem kereste s el nem fogta, a raj annak tulajdonává válik, kinek birtokán letelepült, vagy ki azt a két napon túl elfogta.” Tehát itt rendezve volt a kirepült raj követésének mikéntje, a szabály értelmezése után világos, hogy másnak a telkére a raj tulajdonosa önhatalmúlag nem mehetett be. A szomszéd vagy megengedte neki a belépést, vagy ha nem, akkor csak a községi előljáróság – hatóság – közreműködésével, annak felügyelete mellett tehette meg. Figyelemre méltó továbbá az is, hogy a tulajdonszerzéshez nem kívánt a törvény kifejezett birtokbavételt – befogást –, hanem az is a kirepült raj tulajdonosává válhatott, akinek a telkén a raj végleg letelepedett.

Ennél már jóval bővebben szabályozta a kérdést az 1928-as Magánjogi törvényjavaslat (Mtj.), több szakaszt szentelt neki, s ennek alapján a magánjogi irodalmunk is foglalkozott vele.⁹ Az Mtj. 569. és 570. §-a szerint a rendezés a következőképpen alakult: „Az elszállt méhraj gazdátlanul lesz, ha befogása végett a tulajdonos haladéktalanul nem intézkedik, vagy ha az intézkedést abbahagyja. A méhrajt tulajdonosa [...] két napon belül idegen telken is keresheti és befoghatja, akkor is, ha idegen üres méhkasba vagy méhkaptárba vonult. A kereséssel és a befogással okozott kárt azonban köteles megtéríteni. Ha a méhraj idegen elfoglalt méhkasba vagy méhkaptárba vonul, a raj annak válik tulajdonává, aki a kasban vagy a kaptárban már benn volt méhek tulajdonosa. A bevonult rajra is kiterjednek a tulajdonos raját terhelő jogok. A bevonult raj tulajdona és az azt terhelő jogok megszűnnek. Alaptalan gazdagodás miatt követelésnek nincs helye. [...] Ha több tulajdonos elszállt méhrajja egyesül, az egyesült raj, amennyiben befogják, közös tulajdonná lesz. A hányadokat a beolvadt rajok száma szerint kell meghatározni. [...]”

A szabályozásból látható, hogy nem mellékes jelenségként volt kezelve e tulajdonszerzési mód. Ezt alátámasztja az is, hogy a kortárs német polgári törvénykönyvben (BGB) szinte mindenben azonos szabályokat találunk róla – ami nem véletlen –,

⁹ KOLOSVÁRY BÁLINT: A tulajdonjog. In SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar Magánjog. Dologi Jog.* Budapest: Grill, 1942, 240.; VADÁSZ LAJOS: *Tételes magánjogunk.* Budapest: Általános Nyomda és Grafikai Intézet, 1942, 699–700.; NIZSALOVSKY ENDRE: *Magyar magánjog mai érvényben. Dologi jog.* II. kötet. Budapest: Grill, 1928, 445–446.; FEHÉRVÁRY JENŐ: *Magyar magánjog kistükre.* Budapest: Budapesti Nyomda, 1936, 213.; ZLINSZKY IMRE: *A magyar magánjog mai érvényben.* Budapest: Franklin, 1894, 240.; KOLOSVÁRY BÁLINT: *Magánjog.* Budapest: Studium, 1930, 185.; LÁNYI BERTALAN: A tulajdonjog. In FODOR ÁRMIN (szerk.): *Magyar Magánjog. Dologi Jog.* Budapest: Singer és Wolfner, é. n.; ZACHÁR GYULA: *A magyar magánjog alaptanai.* Budapest: Grill, 1912, 98.

ez utóbbi szabályai azonban Németországban – az egykori Mjt. rendelkezéseivel azonos tartalommal – ma is hatályosak.¹⁰

Ezek után vizsgáljuk meg közelebbről a Ptké. szabályát – tehát: ha a tulajdonos a kirepült méhraját két napon belül nem fogja be, azon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet. Tanulságokkal szolgál, ha összevetjük azt a hatályos német joggal és akár korábbi magánjogunkkal, valamint ha figyelembe vesszük a természet adta jelenségeket is.

Mindenekelőtt rögzíteni lehet, hogy a hatályos jog alapján a szabály tárgya – a méhraj, mint gazdátlan jószág – dologi jogi értelemben dologösszesség, tehát nem az egyes méhegyedek tulajdonjogának megszerzéséről szól a Ptké., s jogi, ill. biológiai jelentősége is magának a rajnak van.

Megállapítható, hogy a magyar polgári jogban a kirepült méhraj két nap elteltével válik gazdátlanná, ami azt jelenti, hogy a kirepüléstől számított két napig az eredeti tulajdonos tulajdonjoga fennmarad. Ezzel ellentétben a hatályos BGB és a kapcsolódó jogirodalom hangsúlyozza, hogy a raj akkor válik gazdátlanná, mégpedig bármiféle határidőtől függetlenül, ha a tulajdonosa nem kezdi el keresni, vagy elkezdí ugyan, de azt abbahagyja. Ebből pedig az következik, hogy a méhraj elfogója – amennyiben tudomása van arról, hogy a rajt tulajdonosa nem keresi vagy a keresést abbahagyta – tulajdont szerezhet a két nap eltelte előtt is. A gazdátlanná válás az osztrák jog szerint is a keresés meg nem kezdéséhez, ill. abbahagyásához kötődik. A hatályos német és osztrák jog (valamint a régi Mjt.) nem annyira a tulajdonszerzés szempontjából, sokkal inkább a tulajdon elvesztése, a gazdátlanná válás szempontjából közelíti meg a kérdést.

A német jogi irodalom határozottan nyomatékosítja, hogy az elszállt raj tulajdonosa idegen telekre önhatalmúlag bemehet anélkül, hogy a telek tulajdonosától engedélyt kelljen kérnie, sőt, bemehet akkor is, ha a telek tulajdonosa kifejezetten tiltakozik ez ellen. Ilyen szabályozás a Ptké.-beli mondatból nem vezethető le. Polgári jogunk egy helyen megoldással kecsegtethet: kimondja, hogy jogos az önhatalom, ha az elvesztett birtok visszaszerzése érdekében történik, mert a más eszközök igénybevételével járó idővesztés a védelmet megghiúsítaná. Ez igaznak tűnhet itt, hiszen a méhraj befogására rövid idő áll rendelkezésre. Azonban az említett birtokvédelmi

¹⁰ A hatályos BGB a következőképpen rendelkezik:

§ 961. Zieht ein Bienenschwarm aus, so wird er herrenlos, wenn nicht der Eigentümer ihn unverzüglich verfolgt oder wenn der Eigentümer die Verfolgung aufgibt.

§ 962. Der Eigentümer des Bienenschwarms darf bei der Verfolgung fremde Grundstücke betreten. Ist der Schwarm in eine fremde nicht besetzte Bienenwohnung eingezogen, so darf der Eigentümer des Schwarmes zum Zwecke des Einfangens die Wohnung öffnen und die Waben herausnehmen oder herausbrechen. Er hat den entstehenden Schaden zu ersetzen.

§ 963. Vereinigen sich ausgezogene Bienenschwärme mehrerer Eigentümer, so werden die Eigentümer, welche ihre Schwärme verfolgt haben, Miteigentümer des eingefangenen Gesamtschwarmes; die Anteile bestimmen sich nach der Zahl der verfolgten Schwärme.

§ 964. Ist ein Bienenschwarm in eine fremde besetzte Bienenwohnung eingezogen, so erstrecken sich das Eigentum und die sonstigen Rechte an den Bienen, mit denen die Wohnung besetzt war, auf den eingezogenen Schwarm. Das Eigentum und die sonstigen Rechte an dem eingezogenen Schwarm erlöschen.

rendelkezés birtokháborítás esetére vonatkozik, itt ilyen nem történik, hiszen azáltal, hogy a szomszéd telkére repült be raj, a szomszéd nem válik automatikusan birtoksértővé.

A hatályos rendelkezés nem szól arról az esetről, ha több – de más-más tulajdonában álló – kirepült raj egyesül, ezzel szemben a hatályos német jog szabályozza a kérdést, az így egyesült raj közös tulajdon lesz, amennyiben azt tulajdonosai befogják. Dologegyesülés történik, s erre a Ptk. is a dologegyesülés szabályainál adekvát választ ad. Igen ám, de a BGB szerint ilyenkor a közös tulajdonban álló rajon a tulajdoni hányadokat az egyesült rajok száma szerint kell meghatározni, nem pedig értéke szerint. A Ptk. dologegyesülésre vonatkozó rendelkezései pedig az egyesült dolgok értékének tulajdonítanak jelentőséget, hiszen akinek a dolga az egyesülés előtt az értékesebb volt, az választ, hogy az egyesült dolog tulajdonára igényt tart-e vagy sem. Természetesen, ha a száma miatt volt értékesebb a raj az egyesülés előtt, akkor nincsen probléma – kérdés persze, hogy ettől eltérő eset egyáltalán megállapítható-e, például azzal, hogy az egyesült raj melyik tulajdonostárstól kirepült anyát tartalmazza, hiszen az egyesült rajnak is csak egy királynője lesz, ha több is van kezdetben, azokat a méhek maguk űzik el. Konkrét szabály hiányában a Ptk. dologegyesülésre vonatkozó része az irányadó, tehát a tulajdoni hányadok elvileg az érték szerint alakulnak. Megemlítendő, hogy az egyesült raj természetbeni megosztására nincs mód a már említettek miatt, az egyesült raj egy méhcsalád lesz, ahol csak egy anyaméh lehet, nélküle a leválasztott raj értéktelen lenne – s ez utóbbi miatt nem indokolatlan a tulajdoni hányadokat az egyes rajok értéke – nem pedig száma – szerint alakítani.

Nincs konkrét szabály arra sem – ami szomszédos méhészetek esetén megtörténhet –, ha az elszállt méhraj idegen, de foglalt kaptárba telepszik be, olyanba, amelyben már a szomszéd méhészet méhei laknak. A hatályos BGB szerint ez a jelenség nyomban tulajdonjogot keletkeztet a foglalt kaptárban lévő méhek tulajdonosa javára. A raj eredeti tulajdonosa még a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint sem léphet fel az új tulajdonossal szemben. Mindez abból a tényből nyeri értelmét, hogy amikor idegen méhraj foglalt kaptárba repül, a két méhcsalád megtámadja egymást, ami az egyik család elpusztulásához vezethet. Így nincs olyan gazdagodás, olyan értéktöbblet az új tulajdonos oldalán, amivel alaptalanul gazdagodna, amit el lehetne vonni. Noha erről az esetről a Ptk. kommentárja – mint a Ptk.-t megelőző joggyakorlatról – néhány mondatban szól,¹¹ konkrét szabály hiányában nem vezethető le magából a törvényből, hogy a kirepült méhraj tulajdonjogát azonnal megszerzi az, akinek a már foglalt kaptárjába a raj berepült.

Ahogy arról már szó volt, a méhek rajzása igen rövid idő alatt lezajlik, ami azt jelenti, hogy ha nem fogják be a csapatot, az odébbáll. Tehát aki észleli, és be kívánja fogni, annak nem áll két nap a rendelkezésére, hogy gondolkodjon. Így pedig az esetek többségében időben előbb történik a birtokbavétel, s később – a két nap elteltével – a tulajdonszerzés. Hangsúlyozandó, hogy a kirepült méhraj befogására méhész fog

¹¹ PETRIK FERENC: A tulajdonjog. In GELLÉRT GYÖRGY (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. 1. kötet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999, 352.; ami felbukkan máshol is: PETRIK FERENC: *Tulajdonjogunk ma. Dologi jog mai érvényben*. Budapest: HVG-Orac, 2007, 177.

vállalkozni, nem pedig a Ptké. szabályában szereplő, hozzá nem értő „bárki”. A szakmája szabályait ismerő méhészt, ha észleli a rajt a saját telkén, tudja, hogy miről van szó, ismeri a jelenséget, tudja, hogy valamely szomszédos méhészt méhei rajzottak, s tudja azt is, hogy nagyon rövid időn belül kell cselekednie, ha be kívánja fogni. Amennyiben úgy dönt, hogy a rajt befogja, a két nap elteltéig még nem szerez tulajdonjogot, az addig eltelt idő tekintetében ő rosszhiszemű jogalap nélküli birtokosnak tekintendő, hiszen tisztában van vele, hogy idegen méheket tart magánál, ahogy azal is, hogy nincs jogcíme a birtokban tartásukhoz, legalábbis addig, amíg a két nap el nem telik. Ha a befogás és a két nap eltelte között jelentkezik a méhraj tulajdonosa, a befogó köteles kiadni számára a méhcsaládot. Ha nem jelentkezik, akkor szerez két nap után tulajdonjogot. De vajon teljes bizonyossággal meg lehet-e állapítani, hogy mikor telt el a két nap. Gyakorlatilag a válasz az, hogy majdnem. Mint az korábban már említésre került, a kirajzott méhek az eredeti méhésztől nem mennek messzire, mindig valahol a közelben telepednek meg, ahonét befogás hiányában hamarosan továbbállnak új otthonuk felé – ez az időintervallum bír jelentőséggel a polgári jog számára.

III. Az eddigiek nyomán megállapítható, hogy a magánjog kevés figyelmet fordít a méhrajjal kapcsolatos dologi jogi szabályozásra, tekintettel természetesen arra, hogy tömegesnek nem nevezhetnénk a gyakorlatban előforduló esetek számát. A magánjoggal ellentétben azonban a közigazgatási jogszabályok már szép számmal vonják hatályuk alá a méhekkel és méhészetekkel kapcsolatos életviszonyokat. A közigazgatási jellegű szabályok rövid áttekintése során azonban furcsa következtetésre juthatunk. Előrebocsátandó, hogy ezek a normák többnyire a méhbetegségek és fertőzések elleni küzdelem jegyében születtek, gyakran az európai jogharmonizációt tartva szem előtt. A méhészeti termékek előállításának szabályozása, kötelező hatósági felügyelete és ellenőrzése, a méhbetegségek megakadályozása eminens érdeke mind a méhésztnek, mind pedig az e készítményeket fogyasztó társadalomnak. De – ahogy az bemutatásra kerül – a közigazgatási normák aláaknázzhatják magánjogunk egyetlen méheket említő mondatát.

A leginkább elgondolkodtató szabály a méhállományok védelméről és a mézelő méhek egyes betegségeinek megelőzéséről és leküzdéséről szóló 70/2003. (VI. 27.) FVM rendeletben található, miszerint: „Az [...] ismeretlen helyről származó méhrajt észlelője vagy befogója köteles a települési önkormányzat jegyzőjénél haladéktalanul bejelenteni, aki a kiirtás végrehajtása érdekében értesíti a kerületi főállatorvost, aki elrendeli a méhraj állami kártalanítás nélküli leölését.”

A görög mitológiában a múzsák szent állata a méh volt, s maguk a múzsák is rajzó méhek alakjában vezették az ión gyarmatosokat új hazájukba. Vajon milyen irányba vezet minket az említett közigazgatási jogi előírás? A jogszabály többek között e rendelkezésével az esetleges méhbetegségek terjedését hivatott megakadályozni, s ugyan a méhcsaládok vándoroltatása címszó alatt található, nem állapítható meg biztosan, hogy a szabály az éppen a vándoroltatás során kirepülő, s idegen telekre berepülő méhrajokra vonatkozik-e. Vándoroltatás esetén az állandó telephelyen kívüli gyűjtési lehetőséget kívánja a méhészt kihasználni, tehát ideiglenesen a méhek állandó gyűjtési körzetén kívülre viszi őket. Amennyiben a rendelkezés csak a vándorol-

tatás méheinek rajzására vonatkozik, úgy nincs értelme, hiszen egy telekre, egy másik méhészet területére nem csak az alatt repülhet be idegen és esetleg fertőzött raj. Ha pedig minden egyes kirepült méhrajt érinti a szabály, úgy félő, hogy polgári jogilag „a fürdővízzel a gyereket is” esetével szembesülünk.

A következő megállapítások tehetőek a polgári jog és a közigazgatási jog összetetéséből. A közigazgatási norma nyilvánvalóan azt a célt szolgálja, hogy egy esetleg fertőzött idegen méhraj – befogása után – ne adja tovább a betegséget egy másik méhészet többi egyedének, s így a méz előállítására biztonságos legyen. Az idegen méhrajt az észlelőnek vagy a befogónak haladéktalanul be kell jelenteni a jegyzőnél. Ebből következhet, hogy a polgári jogban szereplő két napon belül is fennáll e kötelezettség, így pedig, ha két napon belül a méhraj megsemmisítésére kerül sor, a befogó méhészt tulajdonjogot eleve nem szerezhet. Ebben az esetben a polgári jogi szabály alkalmazhatatlan. Továbbá a bejelentési, majd a megsemmisítési kötelezettség feltétel nélküli, a raj eredeti tulajdonosára egyáltalán nincsen tekintettel a közigazgatási jogszabály, hiába jelentkezne érte még két napon belül, amit a polgári jog számára biztosít. Ha a két nap eltelt, a befogó tulajdonjogot szerezhet. Vagy azért telt el, mert ugyan haladéktalanul bejelentést tett, de a méhraj megsemmisítésére csak két nap után került sor, vagy azért, mert eleve eltelt a két nap, s csak utána tett a befogó méhészt bejelentést. De ez nem változtat azon, hogy immár a befogó méhészt tulajdonában álló méhek elpusztítására kerül sor, amit felfoghatunk a tulajdonjog egyik közjogi korlátjaként – jobban mondva elvonásaként – is, de a Ptké. rendelkezésének ebben az esetben sem marad sok értelme, elvérezni látszik a közigazgatási jog porondján. Sőt, ha e következtetések helytállóak, akkor az idegen raj észlelője, ill. befogója, amennyiben bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, még szabálysértés miatt is felelősségre vonható.¹²

Megítélésem szerint helyesebb volna a következő eljárás: Amennyiben a befogó tulajdonszerzésének feltételei fennállnak, akkor eredeti módon tulajdont szerez. Ennek lehetősége adott a polgári jog alapján. (Ismételten hangsúlyozandó azonban, hogy a méhészek a gyakorlatban általában nem szívesen fogják be és viszik saját álmományukba a kirepült idegen rajt, pont az említett méhbetegségek kockázata miatt.) Ebben az esetben kellene előírni egy kötelező hatósági állatorvosi vizsgálatot a befogott raj tekintetében. Az említett közigazgatási jogszabály egyébként is széles körben ír elő kötelező vizsgálatokat és egy minden részletre kiterjedő monitoring-rendszert, például a tavaszi kirepülés előtt, ill. bizonyos időközönként. Ráadásul a vándoroltatás is csak hatósági állatorvosi igazolás megléte esetén végezhető. Ha ugyanis a szakma szabályai alapján egyértelműen kimutatható, hogy a kirepült méhraj egyedei egészségesek, s a befogó adott esetben meg is akarja tartani a rajt, akkor felesleges lenne piszkálni a polgári jogi tulajdont az elpusztítást előíró szabállyal. Ebben az esetben a dologi jogi szabály értelme is teljes egészében épségben maradna.

¹² Szabálysértési kódexünk méhészeti szabálysértésként nevesíti azokat az eseteket, amikor valaki a méhek tartásával, bejelentésével, vándoroltatásával és kötelező méhegészségügyi vizsgálatával kapcsolatos, jogszabályban meghatározott kötelességét megszegi. A büntetés tízezer forintig terjedő pénzbírság. 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről, 116. §.

De az ellentmondás talán részben feloldható lenne úgy is, hogy azt mondjuk, az említett közigazgatási norma „ismeretlen helyről” származó méhrajt említ. Így ha a befogó méhésztudja, hogy kinek a méhei rajzottak – mert például nincs másik méhészet a közelben –, akkor a raj nem ismeretlen helyről származik. Ennek a ténynek a polgári jogi tulajdonszerzés szempontjából nincs relevanciája, ha a tulajdonos nem jelentkezik érte, a befogó két nap elteltével tulajdont szerez. Ez azonban egy polgári jogi érvelés, s kérdés marad, hogy vajon ebben az esetben is fennáll-e a közigazgatási jog alapján a bejelentési és megsemmisítési kötelezettség.

IV. Röviden érdemes még belepillantani a dologi jog körében a szomszédjogi szabályokba is. Elképzelhetőnek tűnik, hogy egy méhészet méhei idegen, szomszédos telken repülnek át, ami a telek tulajdonosát zavarhatja. A méhészt tevékenysége behatást gyakorol a szomszédos telekre. Ekkor eldöntendő, hogy e zavarás jelentős-e vagy jelentéktelen, szükséges-e vagy szükségtelen, valamint a méhészeti tevékenység helyben szokásos-e vagy sem. Továbbá elvárható-e a méhésztől, hogy valamilyen módon az átrepülést megakadályozza, a méhcsapatok repülési útvonalát befolyásolja. A probléma azért érdekes, mert a méhek röptét, viselkedését és szokásait egy méhészt számára is meglehetősen nehéz befolyásolni és kontrollálni, ellentétben például más állatokéval. A méhek öntörvényűek. A vonatkozó jogszabályok előírják bizonyos kötelezettségeket, így a kaptárak elhelyezését csak a szomszédos ingatlantól bizonyos távolság megtartásával lehet elhelyezni, és magas tömör kerítést, ill. védősövényt kell létesíteni.¹³ Ha ez nem vezet megfelelő eredményre, a szomszédnak tűrési kötelezettsége lehet, amennyiben a méhészeti tevékenység a települési környezet jellegéből fakadóan helyben szokásos; ekkor nem szükségtelen a zavarás. E tűrési kötelezettség jöhet számításba arra tekintettel is, hogy a méhészeti tevékenység, annak gyakorlója szempontjából általában megélhetési forrás, s társadalmilag is hasznos.¹⁴ A német jogi irodalom alátámasztja e megállapításokat. Ugyanakkor már nem köteles tűrni a szomszéd a zavarást – a méhek ki- és átrepülését –, ha allergiás a méhszúrásra, mert ez végzetes is lehet számára.¹⁵ Mindkét fél érdekeinek figyelembevétele és megfelelő összehangolása során dőlhet el, hogy melyik fél érdeke adott esetben a túlnyomó.

Más nézőpontból a szomszéd telkére bepölyt és ott meglepedett méhraj minősülhet tilosban talált állatnak is. Tegyük fel, hogy a szomszéd azonnal észleli és befogja, de még nem szerez tulajdonjogot, mert a két nap nem telt el – ahogy korábban szó volt róla, jogalap nélkül birtokol a határidő elteltéig. Tegyük fel, hogy a raj tulajdonosa közben megérkezik, s elvinné a kirepült méhcsaládot. De mivel tilosban talált állatról beszélünk, azt a befogó visszatárhathatja addig, amíg a befogással és őrzéssel

¹³ 15/1969. (XI. 6.) MÉM rendelet a méhészetről. Hasonló szabályok vannak a német jogban is. HANS SCHLAGER: Imkereirecht. In ROLAND NORER (Hrsg.): *Handbuch des Agrarrechts*. Wien–New York: Springer, 2005, 261. Mindezek megsértése pedig szabálysértésnek minősül. 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről, 116. §.

¹⁴ MICHAEL MARTINEK: Der Imker und sein Nachbar – Neue Perspektiven im imkerlichen Nachbar- und Haftungsrecht. Teil 1. *Die Biene* 1994/10, 584.

¹⁵ HANS JOSEF WIELING: *Sachenrecht*. Berlin: Springer, 2001, 353.; hazai joggyakorlatunkból P. törv. I. 20 395/1986.

felmerült költségeit – ami minden bizonnyal nem túl magas –, a raj tulajdonosa meg nem téríti, ő azonban vitatja annak mértékét. Mi történjék, ha a „visszatartási jog” gyakorlása közben eltelik a két nap? Hiszen a szabály úgy szól, hogy ha a tulajdonos a kirepült rajt két napon belül nem fogja be, azon birtokbavétellel bárki tulajdont szerezhethet. Jelen esetben nem ő fogta be, hanem a szomszéd, de az ő tulajdonszerzésének feltételei a befogáskor még nem álltak fenn, mert még a két napon belül volt. Álláspontom szerint végül ebben az esetben is a befogó szomszéd szerez tulajdonjogot, hiszen jogszabály nem ír elő befogási kötelezettséget, ő mégis megtette, noha elszállni is hagyhatta volna. Így ha a jogalap nélküli birtoklás alapján a visszatartási jogát gyakorolja – még ha az rendeltetésellenesen és visszaélészerűen történik –, s közben a két nap eltelik, tulajdont szerez a rajon. Az egyéb vitatott kérdések esetlegesen kötelmi igényt keletkeztethetnek a raj eredeti tulajdonosa javára.

V. Néhány elméleti jellegű megjegyzés lehetősége adott a kötelmi jog vonatkozásában is, gondoljuk az állattartó felelősségére. Nem lehet kérdéses, hogy a méh is állat, a méhészt pedig állattartó, jöllehet a jogalkotó nem feltétlenül gondolt kimondottan erre hazánkban. A német jogi irodalom egységes abban, hogy az állat fogalma hétköznapi és természettudományos felfogásban értendő,¹⁶ azonban kártérítési jogilag ehhez még megköveteli, hogy az állat felett gyakorolható legyen valamiféle tartósabb emberi kontroll, mert csak ebben az esetben beszélhetünk állat „tartásáról”.¹⁷ A méhészt, mint állattartó felelőssége szempontjából a méhszúrással okozott sérelemnek lehet jelentősége leginkább, ami érthet embert, de dolgot (állatot) is. S hangsúlyozni kell, hogy az állattartói felelősség nem csupán a méhek dologi jogban említett kirajzásával lehet összefüggésben, hanem általában is felvetődhet.

A hazai és külföldi jogi irodalom is megkülönböztetést tesz az állat kategóriáján belül attól függően például, hogy egy adott állat szelíd, szelídített, vagy vadállat. Ez utóbbiaknak a jogi értékelés szempontjából van jelentősége, s e minőségüket általában az állatnak az ember által kiismert belső tulajdonságai, ill. az állat és ember viszonya határozzák meg; így vadállatnak minősül az állat, ha természeténél fogva kiismerhetetlen, s fokozott veszélyt jelent.¹⁸

A méh állat, de milyen állat ezek után? Ennek a kérdésnek a tisztázása fontos az állattartó felelőssége szempontjából mind a hazai, mind pedig – bár más szempontból – a német jogban. A vezető német jogi irodalom a méheket rendszerint a vadállat kategóriájába sorolja, ide tartozik minden olyan állat, ami nem háziállat.¹⁹ Háziállat

¹⁶ MAXIMILIAN FUCHS: *Deliktsrecht*. Berlin: Springer, 2006, 245.

¹⁷ HANS-JOACHIM MERTENS: *Unerlaubte Handlungen*. In KURT REBMANN–FRANZ JÜRGEN SÄCKER (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. 3. Band, 2. Halbband. 1447.

¹⁸ További megkülönböztetés is tehető a szerint, hogy az állat vadon élő állat-e, vadászható-e, fogvatartott állat-e, de ismeretes hazai jogunkban a „veszélyes állat” kifejezés is. Vö. 8/1999. (VIII. 13.) KÖM–FVM–NKÖM–BM együttes rendelet a veszélyes állatokról és tartásuk engedélyezésének részletes szabályairól. E jogszabály a polgári jogi felelősség tekintetében természetesen a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni.

¹⁹ WOLFGANG HEFERMEHL: *Aneignung*. In HARM PETER WESTERMANN (Hrsg.): *Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. 1. Band. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1981, 207.

ugyanis csak olyan szelíd állat lehet, amely aláveti magát az állattartó befolyásának, akaratának, méheknél pedig ez a mozzanat szükségképpen nem valósulhat meg teljes mértékben. Az osztrák jog a méhekre szelídített állatokként tekint.²⁰ A német jog megoldása inkább tradicionális, semmint következetes, természettudományos értelemben ugyanis a méh évezredek óta hasznos háziállatnak minősül.

Jogilag állattartó mind a hazai, mind a német jog szerint szinte bárki, a tulajdonoson kívül az állat gondozója, őrzője, birtokosa,²¹ bár a polgári jog nem definiálja e fogalmat hazánkban sem.²² Leszögezendő, hogy a méhésztársadalom számára a méhésztartás a méhésztartás kivételével az állattartó felelőssége két részre oszlik, egyfelől adott egy feltétlen felelősséget kimondó szabály, tekintettel arra, hogy aki – bármilyen: szelíd, szelídített, vad – állatot tart, az viselje az ezzel adott esetben együtt járó kockázatot is. A BGB 833. §-a szerint: amennyiben egy állat az emberi életben, testi épségben, egészségben vagy valamely dologban kárt okoz, az állat tartója köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Ez alól kivételt jelent a haszonállat (hasznos háziállat) tartása, ott ugyanis lehetőség van a kimentésre, amit az általában elvárható gondosság bizonyítása nyújt. Hasznos háziállatnak minősül a BGB szellemében az olyan állat, amelyik valamely foglalkozás gyakorlásához szükséges, az iparban vagy mezőgazdaságban jövedelemszerzéshez használatos, vagy a megélhetéshez nélkülözhetetlen.²³ Ezeknek a feltételeknek a méh minden tekintetben megfelel, azonban tradicionálisan nem esik ebbe körbe, ezért károkozás esetén a méhésztársadalom számára nincs lehetőség a kimentésre. A német méhésztársadalom megpróbálta elérni, hogy a méh hasznos háziállatnak minősüljön, amivel a méhésztartó felelőssége enyhébb lenne,²⁴ ez azonban nem sikerült még a Szász-tükör középkorban meggyökeresedett és elhíresült regulája miatt: „Die Biene ist ein wilder Wurm.”²⁵ A hatályos német jog a vadállatként való felfogást támasztja alá,²⁶ noha azért volt rá példa, hogy a bíróság a méhet haszonállatnak tekintette.²⁷

A magyar jog szempontjából is jelentősége van annak, hogy jogilag milyen állatként határozzuk meg a méhet. Ha ugyanis kifejezetten vadállatként – mint a német jog –, akkor a méhésztartó felelősségére a Ptk. 351. § (2) bekezdése értelmében a veszélyes üzemi felelősség szabályai az irányadók, míg ha nem vadállat, akkor az általános felelősségi szabályok. De az is elképzelhető, hogy magát a tevékenységet – a méhek

²⁰ KARL SPIELBÜCHER: Eigentumserwerb durch Zueignung. In PETER RUMMEL (Hrg.): *Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch*. 1. Band. Wien: Manz, 1990, 449.

²¹ BENEDEK KÁROLY: A felelősség egyes esetei. In GELLÉRT GYÖRGY (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. 1. kötet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999, 995.; MERTENS i. m. 1149.

²² Egyéb jogszabályok szólnak róla, lényegében a polgári jogi felfogással azonos tartalommal. Ld. az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény mellékletének 8. pontja; vagy az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 3. § 1. pontja.

²³ MERTENS i. m. 1452.; BERNHARD DREES: Unerlaubte Handlungen. In HARM PETER WESTERMANN (Hrg.): *Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. 1. Band. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1981, 2217.

²⁴ MICHAEL MARTINEK Der Imker und sein Nachbar – Neue Perspektiven im imkerlichen Nachbar- und Haftungsrecht. Teil 2. *Die Biene* 1994/11, 642.

²⁵ LOUIS CARLEN: *Recht, Geschichte und Symbol*. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2002, 52–53.

²⁶ WIELING i. m. 153.

²⁷ GERT BRÜGGEMEIER: *Haftungsrecht*. Berlin: Springer, 2006, 110.

tartását – minősítse a bíróság adott esetben fokozott veszéllyel járó tevékenységnek. Ha a kirajzott méhek okoznak kár, akkor ügydöntő jelentősége lehet ennek. Az általános szabályok szerint feltehető úgy a kérdés, hogy a méhésztől általában elvárható-e, hogy a rajzás ellen védekezzen, azt próbálja megakadályozni mesterséges eszközökkel. Álláspontom szerint nem, jogilag nincs ilyen kötelezettsége, a rajzás természetes jelenség, s megtörténhet akkor is, ha a méhész odafigyel, s megfelelő gondosságot tanúsít. Így tehát, ha a kirepült méhraj okoz esetleg kárt, a felelősség alól az általános szabályok alapján a méhész kimentheti magát, úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ha viszont fokozott veszéllyel járó tevékenységként fogjuk fel a méhészetet, akkor a mentesüléshez működési körön kívül eső és elháríthatatlan okot kellene bizonyítani, azonban a rajzás mindenféleképpen működési körön belül esik, így ekkor a méhész kimentési lehetősége sikerrel nem járhat.

Egy, a Legfelsőbb Bíróság elé került esetben a kirajzott méhek megtámadták a kaptár mellett elhaladó lovasszekérbe fogott két lovat, amelyek ennek következtében elpusztultak, a hajtó pedig megsérült. A Bíróság kiemelte, hogy amennyiben a méhész eleget tett a közigazgatási jogi kötelezettségeinek – tehát a méhklakásokat úgy helyezte el, hogy azok kijáró nyílásai az úttal ellentétes irányban legyenek, s az úton a méhésztől jobbra és balra 50-50 méter távolságra figyelmeztető táblát helyezett el²⁸ – akkor a kárért nem felel,²⁹ ilyenkor úgy járt el, ahogy általában elvárható.

Megítélésem szerint a magyar jogban indokolatlan volna a méhek tekintetében – német jogi mintára – a vadállatként minősítés kezébe adni a jogart, s nem lenne szerencsés magát a méhészkedést fokozott veszéllyel járó tevékenységként számon tartani. Van egyébként olyan jogszabályunk – ha nem is a magánjogban –, ami a méhet mezőgazdasági haszonállatként nevesíti.³⁰ A mézelő méh háziállat-haszonállat mivolta mellett számos bizonyíték szól, hiszen háziasításuk évezredekkel ezelőtt történt, tartásuk ősidőktől fogva napjainkig jelen volt és van minden társadalomban, gazdaságilag vitathatatlanul hasznos tevékenység, s a méhek által előállított méz és viasz régidőktől fontos szerepet tölt be az élelmiszeriparban és a gyógyászatban is.³¹ Képtelenség lenne felsorolni azon társadalmi és kulturális jelenségek körét, amelyek a méhekkel összefüggésben keletkeztek – gondoljunk csak bele, hogy Kánaán sem pusztán tejjel folyt. A méhek az ember nélkül többnyire életképtelenek lennének, a méhész védi őket különböző betegségektől és fertőzésektől, valamint élelmet biztosít számukra télen is.³² Mindezek pedig túlnyomóan hatnak azon – nyilvánvalóan valós – felvetésekre, miszerint rovarokat nem lehet a szó hagyományos értelmében szelídíteni,

²⁸ 15/1969. (XI. 6.) MÉM rendelet a méhészetéről, 5. §.

²⁹ P. törv. V. 20 117/1978. = BENEDEK i. m. 996.

³⁰ 71/2003. (VI. 27.) FVM rendelet az állati hulladékok kezelésének és a hasznosításukkal készült termékek forgalomba hozatalának állategészségügyi szabályairól 1.§ 2. pontja szerint „mezőgazdasági haszonállat: bármely állat, amelyet élelmiszer (hús, tej, tojás, méz), gyapjú, toll, bőr, vagy más állati eredetű termék termelésére tenyésztenek, tartanak [...]” – itt tehát egyértelműen említésre kerül a méz, utalás történik a méhekre.

³¹ Ennek átfogó és alapos bemutatását adja: EVA CRANE: *The World History of Beekeeping and Honey Hunting*. New York: Routledge, 1999.

³² RUFF i. m. 70–72.

s a méhek természetes környezete sem változik meg azáltal, hogy tenyésztve vannak. Kétségtelenül a veszélyforrás továbbra is adott: a méhszúrás ellen nem lehet úgy védelmet biztosítani, mint kutyaharapás ellen a szájkosárral.

VI. Láthatjuk, hogy a méhekkel kapcsolatos jelenségek megannyi kérdést vethetnek fel, leginkább a dologi jogban, de a kötelmi jogban is, még ha ezek nem is annyira gyakorlati jellegűek. Jelen dolgozat kiindulási alapját a dologi jogban szereplő tulajdonszerzésre vonatkozó rendelkezés adta, voltaképpen ehhez kívántam megjegyzéseket fűzni, s érzékelhetővé tenni, hogy a közigazgatási jog szabályai már nem hagyják árnyékban a témát, számottevőbb érdeklődéssel viseltetnek iránta. Félő azonban, hogy – mint az bemutatásra került – a polgári jogi tulajdonszerzést kimondó szabály, tekintettel a közigazgatási jog egy rendelkezésére, élettelené válik.

A régi görögöknél a méz az istenek eledele volt. A legenda egyik változata szerint a nimfa Melissa testvéreivel és Amaltheiával, az isteni kecskével együtt nevelte Zeusz a krétai Dikté-hegy barlangjában. Tejjel és mézzel táplálták a gyermeket, s időközben Melissa, miután kitanulta a mézgyűjtés fortélyait, maga is méhhé változott, de természetesen halhatatlan maradt. Polgári jogunk tulajdonszerzési szabálya is valószínűleg az marad, hiszen hosszú múltra tekint vissza, de vajon tartalmilag mennyivel jelent többet, mint az előbb megidézett kultúrtörténeti emlék?